

האב מקרקוב נמצא קבור בטהראן

עשרות שנים ניסתה משפחתו של חייט יהודי מפולין להבין לאן נעלמו עקבותיו במלחמה, עד שאשתו ובנותיו מתו בלי לדעת מה עלה בגורלו. קבוצת גנאלוגים גילתה את התשובה המפתיעה

עופר אדרת

"ברח לרוסיה, לא ידוע איפה". במילים אלה תיארה הל"נה גרוס מרמת אפעל את גורלו של דודה האבד, קרול הויטש, אשר נעלם בעיצומה של מלחמת העולם השנייה, ומאז לא נודעו עקבותיו.

בדף העד שמילאה לפני חמש שנים ב"יד ושם", היא כתבה כי ב-1942 הויטש "ברח לרוסיה" והותיר אחריו את אשתו הלה ואת ילדיהם בקרקוב שבפולין. כל שידעה לספר היה כי מקצועו היה חייט וכי ניהל מתפרה.

דף העד שמילאה על הדוד קרול הויטש נשמר ביד ושם לצד 2.6 מיליון דפי עד אחרים, הכתובים ביותר מ-20 שפות. גם הוא נסרק והועלה לאינטרנט, בתקווה שיום אחד ימצא מי שיעשה בו שימוש כדי להבין לאן נעלם הדוד.

גרוס לא היתה בת המשפחה היחידה שביקשה להתחקות אחר הויטש. גם אשתו הלה ובנותיו תרוה ואלוה, שניצלו בשואה ועלו לארץ ישראל, ניסו להבין לאן נעלם הבעל והאב.

"במשך השנים המשפחה פנתה פעם אחר פעם לצלב האדום ולרשויות נוספות, בבקשה לקבל פרטים על נסיבות היעלמו", אמר ל"הארץ" הגנאלוג גידי פורו, שמתמחה באיתור קרובי משפחה אבודים.

הניסיונות של בני המשפחה לאתר את הויטש מתועדים, בין היתר, בארכיון הציוני בירוש"לים. מאמציהם העלו חרס. הלה, אשתו של הויטש, מתה ב-1968. תרוה בתו מתה ב-1997 ואחותה אלוה מתה ב-2002. שלושתן נקברו בארץ בלי שזכו לגלות מה עלה בגורל אבי המשפחה.

לפני כמה חודשים יצא פורו למסע ארכיוני בניסיון לפתור את החידה. התיק התגלגל לידיו לאחר שקרובת משפחה אחרת של הויטש, תושבת פולין, פנתה למכון להיסטוריה יהודית ע"ש עמנואל רינגנבלום בוורשה, בבקשה לקבל מידע על המשפחה. "היא ביקשה עזרה באיתור שורשי המשפחה – וביקשה להבין אם אביה היה יהודי ואיפה תוכל למצוא עוד קרובי משפחה", סיפר ל"הארץ" מתן שפי מהמרכז לגנאלוגיה יהודית

חיילים בצבא אנדרס ברוסיה, ב-1942

קרול הויטש בטהראן

שגורלם שפר עליהם. המפורסם בהם היה מנחם בגין. יחד עם החיילים הגיעו לאיראן גם קבוצה של מאות ילדים יהודים, אשר כונו "ילדי טהראן", וניצלו לאחר שקיבלו היתר להיכנס אל ארץ ישראל. הויטש לא היה היהודי היחיד שנקבר באיראן במלחמת העולם השנייה. חיים גיזולי, מנהל מחלקת מאגרי המידע במוזיאון בית התפוזות, אמר ל"הארץ" כי בבית הקברות היהודי בטהראן ובחלקה הפורטוגלית הנמצאת בבית הקברות הצ'כי באי בעיר קבורים יהודים נוספים. פורו מעריך שמשפחות יהודיות נוספות, שקרוביהן נעלמו במלחמה ונקברו באיראן, לא יודעות עד היום מה עלה בגורלן.

תפנית נוספת בסיפור איר"עיה בעקבות מסמך ארכיוני נוסף שאיתרה גולדמן. שחור על גבי לבן כתוב שם, כי גם אשתו ובתו תרוה של הויטש התגלגלו לטהראן בעת מלחמת העולם השנייה, אך לא ידוע מתי. "יכול להיות שהן בכלל לא ידעו שגם אביהן שם – כי הן נפרדו ממנו כשיצא לרוסיה, ומאז איבדו את הקשר עמו", אמרה. "למי נספר שהוא נקבר כנוצרי? למי נראה את המצבה שלו?", תהה בעצב גידי פורו אחרי התגלית. אשתו ובנותיו של הויטש כבר אינן בחיים. נכדיו כלל לא הכירו אותו. דניאל פלצקה, בנה של אל"זה ונכדו של הויטש, גר בעיר סרג'טובה בקליפורניה.

הוא אמנם התרגש כאשר פורו יצר עמו קשר ועדכן אותו על מציאת הקבר של סבו באיראן, אך ל"הארץ" אמר רק משפט אחד: "האמת הפשוטה היא שאני לא יודע דבר על סבא שלי, כי אמי לא רצתה לדבר על כל מה שהיה לו קשר לשואה".

נוספים, תחת צלב, וזאת חרף היותו יהודי.

"העובדה שנקבר כנוצרי היתה מבחינתי סימן שאלה. אבל שמו, שנת הלידה ושנת הפטירה שעל הקבר היו זהים למידע שאספנו", אמרה גולדמן. כאשר מצאה את שמו ואת שם העיר ממנה בא – קרקוב – ברשימה אחרת, של פרלנים שהגיעו לאיראן, הבינה שפתרה את התעלומה.

כעת נותר רק להסביר מה חיי פש היהודי מקרקוב באיראן במלחמת העולם השנייה ובאילו נסיבות מצא בה את מותו. כפי שסיפרו בני משפחתו, הויטש ברח לרוסיה, כמו מאות אלפי פולנים, בעיצומה של המלחמה. ייתכן, שכמו אחרים, גם הוא נכלא שם וסבל מתנאים קשים. כנראה שב-1941 הוא התגייס או סופח לצבא אנדרס הפולני, שהוקם על אדמת ברית המועצות וקלט לשורותיו אלפי פליטים ואסירים יהודים, שקיוו להימלט באמצעותו מאירופה ולשפר את תנאי קיומם.

"מתחילת הגיוס נהרו המוני יהודים למקומות ההתארגנות על פי צווים ומיוזמתם הם. למרביתם היה הגיוס בבחינת כתובת המבטיחה קיום חומרי קבוע בתנאי המ"שטר והמלחמה", כתב פרופ' יש"ר ראל גוטמן במאמר "יהודים בצבא אנדרס בברית המועצות", שפורסם סם קבוצת המחקרים של יד ושם. ב-1942 יצאו חיילי צבא אנדרס, בלוויית בני משפחותיהם וקבוצת ילדים, מברית המועצות. היעד היה איראן. שם, באותה שנה, מצא הויטש את מותו. האם מת ממחלה? האם לא שרד את תלאות הדרך? כנראה שלא נדע את התשובה לעולם.

בצבא אנדרס היו יהודים אחרים

ולמורשת המשפחה של המכון. פורו, שקיבל את התיק מעמיתו מפולין, רתם למשימה את חבריו לקבוצת הפייסבוק של בוגרי הקורס "מבוא לחקר המשפחה" שנערך בארכיון הציוני המרכזי בירושלים. המסע לאיתורו של הויטש עבר דרך המצבות של בני משפחתו, בחיפוש אחר פרטים על המשפחה, שלעיתים חקוקים באבן. ראשית אותר קברה של תרוה האופטמן, בתו של הויטש, שנטמנה בבית הקברות ירקון בפתח תקוה. קברה של אמה הלה, אשתו של הויטש, אותר בחולון. בהמשך אותר הקבר של הרופא ד"ר יעקב פלצקה, נכדו של הויטש ומבתו אלוה.

עתה נותר לגלות מה

חיפש החייט הויטש

באיראן ובאילו נסיבות

מצא שם את מותו

"זו עבודה של חפירה בנתונים", אמרה גידי פורו, מעצבת גרפית וגנאלוגית חובבת, שהציגה טרפה למשימה. החיפוש כלל גם עיון במסמכים מארכיוני יד ושם, הצלב האדום וארגון הג'וינט. הנתונים שנאספו, כמו חתיכות של פאול שהתפוררו ברחבי העולם, סייעו לשרטט את עץ המשפחה של הויטש, לאתר את קברו במ"קום לא צפוי, ולפתור את החידה. כשגולדמן מצאה את האיות הנכון של שם משפחתו הפולני, היא איתרה אותו באינטרנט ברשימה של האנשים הקבורים בבית הקברות הקתולי "דולאב" בטהראן, בירת איראן. הויטש נקבר שם לצד 2,500 פולנים